

שְׁכוּרוֹת בְּפוּרִים

רס"ן הרב איתי בר ניצן | רב בית הספר לקצינים

א | פתיחה

איתא בגמרא במסכת מגילה¹:

"אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא. למחר בעי רחמי ואחייה. לשנה אמר ליה: ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי! - אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא".

הראשונים והפוסקים דנו בארבע שאלות עיקריות² ביחס לדברי הגמרא מהן נבעה ההכרעה ההלכתית ביחס לשכרות בפורים:

- א. האם דברי רבא הם אכן חיוב גמור כפי שמשמע מלשונו או שזוהי הדרכה "לכתחילה" בלבד?
- ב. מהו הגדר המעשי של שכרות "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי"?
- ג. מצאנו התייחסות שלילית לשכרות במקורות רבים. אם כן, כיצד ייתכן שתהיה מצווה לבצע מעשה שלילי?
- ד. האם ישנה משמעות למעשה ברבה ורבי זירא עבור הדיון ההלכתי?

ב | "מיחייב איניש לבסומי" - חיוב גמור?

הנקודה הבסיסית שאותה יש לברר בדיון על השכרות בפורים היא האם דברי רבא הם דין מחייב או שהם רשות בלבד.

פשט לשונו של רבא "מיחייב איניש", מורה שזוהי חובה ואכן בדרך זו הלכו רוב הראשונים, שעל אף שחלקם לא אמרו זאת באופן מפורש מכל מקום הם דנו בדברי רבא אלו להלכה ולא העלו כלל את האפשרות שזוהי רשות בלבד. כך עולה מדברי רש"י

1. דף ז' עמוד ב'.

2. עיין במאמר "עד דלא ידע" מתוך "המועדים בהלכה" לרב ש.ג. זוין הדן בשאלת המקור לדבריו של רבא.

ותוספות שם, וכן מספרי הפוסקים כגון הרי"ף³, הרא"ש⁴, הרמב"ם⁵, ספר האורה⁶, העיטור⁷, רבנו ירוחם⁸, אורחות חיים⁹ והכלבו¹⁰.

מאידיך, ישנה דעה המבינה את דברי רבא כרשות ולא כחובה. הראב"ה הסביר שדברי רבא הם "למצוה בעלמא ולא לעכוב"¹¹, והוסיף "אבל אם ירצה יכול לשתות שלא ישתכר"¹². כדעה זו פסק גם ההגהות מיימוניות¹³.

מחלוקת זו ביחס לדברי רבא באה לידי ביטוי גם בפוסקים. הטור¹⁴ כתב: "מצוה להרבות בסעודת פורים וצריך שישתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי".

וכן פסק בשולחן ערוך שם: "חייב אינש לבסומי בפוריא". גם הרמ"א, על אף שבדרכי משה הביא גם את שיטת הראב"ה, בהגהותיו על שלחן ערוך לא חלק על המחבר בעצם החיוב בשתיית יין הנובע מדברי רבא.

לעומת זאת, הב"ח¹⁵ וכף החיים¹⁶ פסקו כשיטת הראב"ה שהשכרות בפורים היא רשות בלבד.

נמצא, שלמעט שיטת הראב"ה והסוברים כמותו, רוב שיטות הראשונים הן שדברי רבא הם חיוב גמור. גם המחבר והרמ"א פסקו כך ואילו הב"ח וכף החיים פסקו כראב"ה המפרש שזוהי רשות בלבד¹⁷.

3. דף ג' עמוד ב' מדפי הרי"ף.

4. מגילה, א' ח'.

5. הלכות מגילה, ב' ט"ו.

6. חלק א' [ס"ז], הלכות מגילה ופורים, ד"ה "מגלה נקראת".

7. עשרת הדיברות, הלכות מגילה, דף קי"א, עמוד א'.

8. תולדות אדם, נתיב י', חלק א', דף ס"ב, טור ג'.

9. הלכות מגילה ופורים, סימן ל"ח.

10. סימן מ"ה, ד"ה "ואחר צאתם" (הכלבו מצטט באופן מדויק את דברי הארחות חיים, ועיין שם הגדולים מערכת ספרים אות כ' סעיף י"ד (בערך "כלבו"): "...דעל הרוב ס' הכלבו מעתיק מס' ארחות חיים").

11. ח"ב, מסכת מגילה, סימן תקס"ד.

12. שיטת הראב"ה כמופיע במנהגי מהר"ש מנוישטט סימן קל"א. שיטת הראב"ה מוזכרת גם בשו"ת מהרי"ל סימן נ"ו שאלה ט'. טעמים לשיטה זאת עיין בשו"ת מהרי"ל שם וכן בשו"ת לקט יושר חלק א' (או"ח) עמוד קנ"ז ענין ג'.

13. על הרמב"ם הלכות מגילה, ב' ט"ו, אות ב'.

14. אורח חיים, תרצ"ה.

15. על הטור שם.

16. אורח חיים, תרצ"ה ס"ק ט"ו.

17. ועיין בשו"ת דברי יציב (אורח חיים, רצ"ז), המסכם את הדעות בנושא, ומסיק שדברי רבא הם חובה.

ג | הגדרת "עד דלא ידע בין ארוור המן לברוך מרדכי"

מפשט דברי רבא משמע שרמת השכרות הנדרשת צריכה להיות גבוהה מאד עד כדי לבלול בין שני הפכים השונים זה מזה באופן קיצוני - המן ומרדכי, כאשר ניתן להסביר את דברי רבא בשני אופנים: א. כבלבול בדיבור והחלפת המילים¹⁸; ב. כטעות בהבנה מיהו הטוב ומיהו הרע, הנובעת מרמת שכרות גבוהה אף יותר¹⁹.

ביחס לרמת השכרות המתחייבת מדברי רבא, ישנן כמה שיטות בדברי הראשונים. התוספות במגילה שם והר"ן על הרי"ף הוסיפו על דברי רבא שהובאו בגמרא על פי הנוסח בירושלמי²⁰, והסבירו שהטעות צריכה להיות גם בין: "ארורה זרש ברוכה אסתר; ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים". את דבריהם ניתן לפרש כטעות בהבנה, ולפי זה הרי שתוספת "כל הרשעים" ו"כל היהודים" מחייבת רמת שכרות גבוהה ביותר המביאה לחוסר הבחנה מוחלט בין טוב לרע. מאידך, ניתן לפרש את דבריהם גם כטעות ובלבול בדיבור ואז הרי שתוספת ביטויים המגדילה את יכולת הטעות, מפחיתה את

18. צידה לדרך מאמר ד' כלל פ"ד ד"ה "בליל", ערוך השלחן סימן תרצ"ה סעיף ג', כף החיים אורח חיים סימן תרצ"ה ס"ק ט"ז בשם שער הכוונות (דף ק"ט ע"ד).

19. כך משמע מפשט דברי רבא, ומדברי הבית יוסף והב"ח.

20. בגרסת הירושלמי הקיימת בידינו (מגילה, ג' ז') מופיע הביטוי באופן חלקי בלבד: "רב אמר צריך לאמר ארוור המן ארורים בניו". במקורות חז"ל נוספים מובאים ביטויים דומים אך בכל מקור מופיעים שינויים וחוסרים ביחס לציטוט התוספות מן הירושלמי: במדרש רבה (אסתר רבה-וילנא, פרשה י', ד"ה ט' "המלך קס"): "ואמר רב צריך לומר ארוור המן ארורים בניו ארוור זרש אשתו". במסכת סופרים (פרק י"ד, הלכה ג'): "ברוך מרדכי, ברוכה אסתר, ברוכים כל ישראל. ורב אמר צריך לומר, ארוור המן, וארורים בניו".

גם בראשונים מופיעים כמה נוסחים לדברי הירושלמי: הרא"ש (מגילה, א' ח') מביא גרסה דומה לתוספות בשם הירושלמי: "ארוור המן ברוך מרדכי ארוור זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל". גם רבנו ירוחם (תולדות אדם, נתיב י', חלק ג', דף ס"ג, טור ג') מביא גרסה זאת עם שינויים מעטים: "ארוור המן ברוך מרדכי ארוור זרש ברוכה אסתר ארורים כל הערלים ברוכים כל ישראל". הראב"ה (ח"ב, מסכת מגילה, סימן תקס"ד) גורס: "ארוור המן וארורים בניו". האבודרהם (פורים, ד"ה "ואמרינן בירושלמי") גם כן מביא גרסה הדומה לגרסת התוספות עם שינוי אחד: "ארוור המן ברוך מרדכי ארוור זרש אשתו ברוכה אסתר ארורים כל העכו"ם ברוכים כל ישראל". העיטור (עשרת הדיברות, הלכות מגילה, דף קי"ג, עמוד ב') גורס: "ארוור המן ארורים בניו ברוך מרדכי ברוכה אסתר". במחזור ויטרי (סימן תקכ"ז, פרק י"ד) גורס: "ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל ישראל. ורב אמר צריך לומר ארוור המן וארורים בניו".

להלכה פסק הטור (אורח חיים, תר"צ): "ירושלמי - צריך שיאמר ארוור המן ברוך מרדכי ארוור זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים". ובשלחן ערוך (אורח חיים, תר"צ ט"ז) גורס: "ארוור המן, ברוך מרדכי, ארוור זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל שונאי ה', ברוכים כל המאמינים בה", וזה למרות שבבית יוסף (אורח חיים, תרצ"ה, אות א' - ב', ד"ה "מצוה להרבות") מצטט את דברי התוספות בשם הירושלמי כפי הגרסא בטור. הנוסח המקובל בסידורים כיום הוא "ארוור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארוור זרש אשת מפחדי, ברוכה אסתר בעדי, ארורים כל הרשעים, ברוכים כל הצדיקים".

רמת השכרות הנדרשת. נראה שההבנה של הבית יוסף את דברי התוספות והר"ן הינה כפי ההסבר השני, ולכן ראה את הסברם כהסבר המפחית את רמת השכרות המתחייבת ביחס למה שמשמע מפשט דברי רבא בגמרא:

"וכתבו התוספות, דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארוה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים כלומר דאי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפילו שתה טובא לא טעי ביה".

הסבר נוסף לדברי רבא הוא שהשכרות צריכה לגרום לבלבול בחישוב גימטריות. בגישה זאת פרושו האגודה²¹, רבנו ירוחם²², האבודרהם²³ ומהרי"ל²⁴ שכתב:

"כי 'ארור המן' עולה למנין 'ברוך מרדכי', ורצונו לומר עד שלא ידע לכיון החשבון".

פירוש זה "מקל" ברמת השכרות הנדרשת בפורים גם ביחס לשיטת התוספות, שהרי קל יותר לטעות בחישוב גימטריות מאשר לטעות בדיבור או להבדיל בין הפכים.

פירוש אחר מובא באשכול²⁵ וכן באבודרהם²⁶ הכותב:

"שפיוט היה, שעל הבית האחד עונין 'ארור המן' ועל הבית האחר עונין 'ברוך מרדכי', וצריך צילותא, שפעמים שאין אדם מתכוין וטועה".

כמובן, שטעות מסוג זה קלה באופן יחסי וממילא רמת השכרות הנדרשת על פי הסבר זה נמוכה מן השיטות הקודמות.

פירוש נוסף שמביא האבודרהם מצריך שתית יין בפורים אך לא בכמות המביאה לידי שכרות מלאה. לפי שיטה זו, הביטוי "עד דלא ידע בין ארור המן..." הינו הגדרה של כמות היין המחויבת בשתיה, בהתאם למציאות של אותם ימים, אך לא הגדרה של רמת שכרות, והחייב בפורים הינו לשתות יין בכמות מסוימת אך לא דווקא להגיע למצב של שכרות:

"שמא מפני שלא היו רגילין לשתות יין, כדאמרינן בירושלמי (פסחים פ"י) 'רבי יונה שתי ארבע כסי בלילי פסחא וחזיק רישיה מדפסחא ועד עצרתא, ר' יהודה ב"ר אלעאי שתי ארבע כסי וחזיק רישיה עד בי חגא' ועל כן היו מתבסמין ומרגישין במעט יין. אבל אנחנו שרגילין בו ואין אנו משתכרין מהרה אין לשתות יין כל כך".²⁷

21. מגילה, סימן ו'.

22. תולדות אדם, נתיב י', חלק א', דף ס"ב, טור ג'.

23. ספר אבודרהם, פורים, ד"ה "ואמר בפרק".

24. ספר מהרי"ל (מנהגים), הלכות פורים, ד"ה "י' – אמר", בשם האגודה ומהרי" סג"ל.

25. הלכות חנוכה ופורים, אות ח'.

26. ספר אבודרהם, פורים, ד"ה "ואמר בפרק", בשם "בעל המנהגות".

27. האבודרהם מביא את ארבעת הפירושים שהוזכרו לעיל אחד אחרי השני באופן שמשמע ממנו כי כל פירוש נוסף מצמצם את רמת השכרות הנדרשת ביחס לפירוש שקדם לו: טעות בין הפכים קיצוניים, טעות בחשבון, בלבול בין פזמונים החוזרים על עצמם ולבסוף אפשרות של שתית כמות יין מועטת בלבד ללא חובה בשכרות.

הרמב"ם²⁸ פירש את דברי רבא באופן ייחודי:
 "ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות".

לדעתו, פירוש דברי רבא "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" אינו חוסר צלילות הנובע מן השכרות אלא שינה הנובעת מן השכרות והרי כשאדם ישן ודאי אינו מבחין בין המן ומרדכי. ניתן לדייק מלשון הרמב"ם, שהשכרות צריכה להיות חזקה עד כדי שתפיל על האדם תרדמה ולא די בשתיית יין ושינה באופן יזום²⁹.

שיטה הדומה מאוד לשיטת הרמב"ם מובאת בדרכי משה בשם מהר"י ברונא:
 "שישתכר וישן ולא ידע בין ארור המן".

הדרכי משה מבין ששיטה זאת זהה לשיטת הרמב"ם, אולם נראה לדקדק שלשון הרמב"ם היא: "וירדם בשכרות" שמשמעה שכתוצאה משכרותו נרדם ואילו לשון הדרכי משה היא: "שישתכר וישן" שמשמעה שינה מודעת ומבחירה, ולכן ניתן להבין שרמת השכרות שמצריך המהרי"ב נמוכה מהרמה שהרמב"ם מצריך.

הארוחות חיים והכלבו³⁰ פרשו את הגדרת רמת השכרות שבדברי רבא כמליצה בלבד וסוברים כי למעשה יש לשתות כמות הגדולה רק במעט מן הכמות אותה רגיל האדם לשתות בכל השנה. מטרת שתיית היין לפי שיטה זו היא רק להביא את האדם לשמחה ולא כדי שישתכר:

"וחייב אדם לבסומי בפוריא, לא שישתכר אך שישתה יותר מלימודו מעט כדי שירבה לשמוח ולשמח האביונים וינחם אותם וידבר על לבם וזו היא השמחה השלמה".

פירוש נוסף, שמקורו בט"ז³¹ ומובא גם במשנה ברורה³², מסביר שבמגילה מופיעים שני ניסים שונים: הנקמה בהמן וגדולתו של מרדכי. רמת השכרות צריכה להיות כזאת שלא יצליח להבדיל בין שני הניסים.

לעומת כל הנ"ל, הב"ח הביין את דברי רבא כפשטם:

"ולפי עניות דעתי, כפשוטו דצריך שישתכר הרבה עד דלא ידע כלל מה חילוק יש בין ארור המן לברוך מרדכי, שזה קרוב לשיכרותו של לוט".

בדומה לכך גם בכף החיים הובאה דעה המבוססת על דרך הסוד לפיה יש לקיים את דבריו של רבא כפשטם:

28. הלכות מגילה, ב' ט"ו.

29. ראה שו"ת אז נדברו, ה' מ"ב. ועיין לקמן בשיטת ערוך השלחן המסביר את הרמב"ם באופן שונה.

30. אורחות חיים, הלכות מגילה ופורים, סימן ל"ח. כלבו, סימן מ"ה, ד"ה "ואחר צאתם", ועיין לעיל הערה 10.

31. אורח חיים תרצ"ה, ס"ק א'.

32. שם, ס"ק ד'.

"ובשער הכוונות דף ק"ט ע"ד כתב כפשוטו, שיטעה לומר במקום ברוך מרדכי ברוך המן ויעויין שם טעם סוד. וכך כתב בסידור עמודי שמים לרב יעב"ץ שאביו הגאון ז"ל היה בבחרותו לקיים המימרא כפשוטו".

ועוד, מדברי השערי תשובה³³ ניתן לדייק שנדרשת רמת שיכרות גבוהה שהרי לדבריו: "אין צריך להיזהר לעשות בסעודת פורים זכר לאבילות ירושלים כיון דחייב לבסומי עד דלא ידע כו".

משמע: רמת השכרות צריכה להיות כזו שגורמת שלא ניתן יהיה לזכור ולחוש את צער החורבן. כדברים אלו משמע גם משו"ת האלף לך שלמה³⁴ האומר שאין לעשות סעודת פורים בשבת ונימוקו הוא:

"דסעודת פורים בעינן ד'חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי'. ובשבת בעינן 'זכור את יום השבת לקדשו' ולא ישכחנו מלבו".

נמצא שישנן כתשע שיטות בהסבר רמת השכרות אליה התכוון רבא בביטוי "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי": החל משיטת הב"ח "שזה קרוב לשיכרותו של לוט" וכלה בארחות חיים הסובר שדברי רבא הם מליצה בלבד וכוונתו: "שישתה יותר מלימודו מעט כדי שירבה לשמוח ולשמח".

ד | היחס לשכרות בכל השנה ובפורים

כידוע, היחס אל השכרות הוא יחס שלילי. עוד מסיפורי נח ולוט למדים עד כמה השכרות מסוכנת, וחז"ל הפליגו בחומרתה³⁵. מכאן, שאלו ראשונים הכיצד מנחים חז"ל להתשכר?! את התשובות לתמיהה זו ניתן לחלק לשני כיוונים.

הכיוון אחד הוא שלילה מוחלטת של השכרות. כמובא לעיל, הארחות חיים והכלבו פרשו את ההגדרה של רמת השכרות המתוארת בדברי רבא כמליצה בלבד והסבירו שלמעשה צריך "שישתה יותר מלימודו מעט כדי שירבה לשמוח". הנימוק שבגללו לא הסכימו לפרש את דברי רבא כפשטם הוא:

"שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגלוי עריות ושפיכות דמים ולכמה עבירות זולתן".

מסתבר שתמיהה זאת היא הבסיס גם לשיטות הראשונים הנוספות שאינן מקבלות את דברי רבא כפשטם אלא מפרשות אותם באופן המצמצם את רמת השכרות

33. שם, ס"ק [א*] בשם מור וקציעה.

34. חלק אורח חיים, סימן שפ"ה.

35. ראה, למשל, יומא דף ע"ה עמוד א', סוטה דף ב' עמוד א' ועוד. וראה גם אוצר המדרשים (איזנשטיין) עמוד רע"ז ד"ה "מעשה היה".

המתחייבת מהם וכן לדברי רבנו אפרים³⁶ הסובר שהמסקנה של סוגיית הגמרא היא שאין חובה להשתכר בפורים.

הכיוון השני גורס, שהשכרות ככלל אכן שלילית ביותר, ואולם פורים הינו חריג בהקשר זה. האבודרהם, ששלל את השכרות באופן כללי, תמה:

"ואם תאמר היאך חייבו חכמים להשתכר בפורים, והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא ממשול גדול השכרות, כמו נח ולוט? ויש לומר, מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשורוש היו על ידי משתה. כי בתחילה נטרדה ושתי מן המלכות על ידי משתה היין שנאמר 'ביום השביעי כטוב לב המלך בין אמר להביא את ושתי' וגו', ובאה אסתר תחתיה על ידי משתה שנאמר 'ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר' וגו', וכן ענין המן ומפלתו על ידי משתה היין היה. ולכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין".

משמע מדבריו, שעל אף שהשכרות נחשבת בכל ימות השנה כמעשה שלילי, בפורים ישנו "היתר" מיוחד ההופך למצוה וזאת בגלל הצורך להזכיר את הנס שנעשה בימי הפורים³⁷.

גם החיי אדם³⁸, הסביר כי קיים היתר חריג לשכרות בפורים כזכר לנס, אך הגביל את היתר השכרות לאנשים מסוימים בלבד:

"ואמנם היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצוות בנטילת ידיים וברכה וברכת המזון או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש, מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לשם שמים".

לעומתו, בשו"ת אורח משפט³⁹ ראה את השכרות בפורים כמצווה מוחלטת שבכוחה אף לדחות מצוות אחרות כדין "העוסק במצווה פטור ממצווה".

36. עיין לקמן בדיון במשמעות ההלכתית של המעשה ברבה ור' זירא.

37. יש לציין, שהאבודרהם עצמו הביא, כאמור לעיל, דעות שונות לגבי רמת השכרות, ודיונו זה נוגע אך ורק לשכרות הגורמת לאובדן צלילות הדעת.

38. הלכות מגילה, כלל קנ"ה, סעיף ל'.

39. אורח חיים, סימן קמ"ו, ד"ה "ארשום להעיר". למותר לציין, שגם על פי דבריו, וגם לשאר השיטות, אין בכח מצוות השכרות להתיר דברים אסורים. וראה עוד במשנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק ד', ביאור הלכה שם ד"ה "עד דלא". ועיין באריכות בשו"ת יחוה דעת חלק ה' סימן נ' ד"ה "על כל" ובמקורותיו.

ה | האם ישנה השלכה הלכתית למעשה ברבה ור' זירא?

ביחס לשאלה האם ישנה השלכה הלכתית למעשה ברבה ור' זירא על החיוב בשיכרות בפורים נחלקו הראשונים⁴⁰. הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם וראשונים נוספים⁴¹ הביאו בפסקיהם את דברי רבא בלבד והתעלמו מן המעשה ברבה ור' זירא ומזה משמע שלדעתם אין למעשה זה משמעות הלכתית ופסיקת ההלכה הינה על פי דברי רבא. לעומת זאת, בעל המאור⁴², הרי"ף⁴³ ושבולי הלקט⁴⁴ הביאו את דעת רבנו אפרים⁴⁵ האומר:

"מההוא עובדא דקם רבה ושחטיה לר' זירא כדאיתא בגמרא, אידחי ליה מימרא דרבא ולא שפיר למעבד הכי".

ומוסיף הב"ח בהסבר דעה זאת:

"ונראה דמהך טעמא סידר בעל התלמוד להך עובדא דרבה ור' זירא בתר מימרא דרבא, למימרא דהכי הוי הלכתא ולדחויי לדרבא".

ייתכן שניתן לצרף לשיטת רבנו אפרים גם את בעל הלכות גדולות⁴⁶ האומר:

"ומחייבין למיכל ומשתי בפוריא ואודויי על ניסא דעבד לן קב"ה".

ומתעלם מהחיוב הייחודי להשתכר בפורים העולה מדברי רבא. כמו כן, ערוך השלחן⁴⁷ הבין שדעת הרמב"ם גם כן כדעת רבנו אפרים ולכן הרמב"ם לא הסביר את

40. נראה ששורש מחלוקתם הינו היחס לשכרות והאם ייתכן שהשכרות תהיה היתר או אף מצווה. ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק י"א סימן תקנ"ה ד"ה "והנראה לפענ"ד") התולה מחלוקת זאת בגירסאות שמות האמוראים בגמרא: "והנראה לפענ"ד דמחלוקתם תלוי בחילופי גירסאות. דהנה בגמ' הגירסה "אמר רבא (ולא רבה) מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה ושחטיה לר"ז למחר בעי רחמי עליה ואחיייה, לשנה א"ל ניתו מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי א"ל לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא" כו'. ולפי גירסא זו הם תרי גברי: רבא אמר "חייב אדם לבסומי...", ורבה עבד מעשה. אבל הבעה"מ גרס: "אמר רבה מיחייב אדם לבסומי בפוריא" וכו' ע"ש". הסבר זה מתאים גם לגרסאות המדרשים (אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד נ"א ד"ה "יתברך שמו", ילקוט שמעוני אסתר רמז תתנ"ט, שאילתות דרב אחאי גאון פרשת ויקהל שאילתא ס"ז ד"ה "שאילתא דמחייבי") הגורסות פעמיים רבא.

41. כגון: העיטור (עשרת הדיברות הלכות מגילה דף קי"א עמוד א'), ספר האורה (חלק א' [ס"ז] הלכות מגילה ופורים ד"ה "מגלה נקראת") ועוד.

42. על הרי"ף מגילה, ג' עמוד ב' באלפס.

43. על הרי"ף, שם.

44. ענין פורים אות ר"א.

45. תלמיד הרי"ף. עיין שם הגדולים, מערכת גדולים, אות רל"א.

46. הלכות מגילה.

47. אורח חיים, תרצ"ה ג'.

חיוב השכרות כפשט דברי רבא אלא הסביר שהכוונה לחוסר מודעות הנובע משינה. האשכול⁴⁸ חלק על דברי רבנו אפרים והקשה עליו שאדרבה מהמעשה ברבה ור' זירא מוכח החיוב בשכרות:

”דאי לא, הוה ליה למימר ‘נעבד סעודתא בהדדי ולא נבסם!’”

החתם סופר⁴⁹ הקשה גם כן על דברי רבנו אפרים מן הגמרא ומסקנתו: “דוקא רבה דאתיליד במאדים שכיחא גביה הזיקא, אבל רובא דרובא דעלמא חייב לבסומי, דהיכא דלא שכיחא הזיקא שלוחי מצוה אינן ניזוקין, ולא תצא תקלה ומכשול משמחת מצותינו.”

להלכה, הטור לא הזכיר כלל את דברי רבנו אפרים. הבית יוסף, על אף שהזכיר את דעת רבנו אפרים, לא פסק כך להלכה שהרי בשלחן ערוך ציטט את דברי רבא ללא כל הערה עליהם. גם הרמ"א אינו סובר כרבנו אפרים שהרי על אף שפסק כהסבר לפיו יש ליישם באופן “מיקל” את דברי רבא, והחיוב להשתכר בפורים “עד דלא ידע...” הוא שישתה ויישן, ובסיס דעה זו הוא שלילת השכרות ובזה היא קרובה לסברת רבנו אפרים, מכל מקום הוא סובר שדברי רבא על חיוב השכרות בפורים לא נדחו. ולעומת זאת דעת רבנו אפרים היא שלפי מסקנת הסוגיה דברי רבא נדחו.

לעומתם, הב"ח וכף החיים פסקו כדעת רבנו אפרים שהשכרות בפורים הינה רשות אך לא חובה וכמו כן ערוך השלחן נטה לקבל דעה זאת אך נכנע מפני הכרעת הטור והשלחן ערוך.

הבן איש חי⁵⁰ לא הזכיר כלל את דברי רבא ואת החובה המיוחדת לשתות יין בפורים ואולי ניתן להבין מזה שסבר גם כן כרבנו אפרים שהגמרא עצמה דחתה את דברי רבא. משמע: דברי רבנו אפרים, שהמעשה ברבה ור' זירא הובא כדי ללמד שמסקנת הסוגיה היא לדחות את דברי רבא, אינם מוסכמים על רוב הראשונים והפוסקים. למרות זאת, ישנן שיטות ראשונים נוספות המסכימות ליחס העולה מדברי רבנו אפרים אל השכרות ובעקבות כך מפרשות את רמת השכרות שבדברי רבא בצורה “מקילה”.

1 | סיכום הדין ומסקנות להלכה

א. על פי רוב שיטות הראשונים, כוונת רבא בדבריו “מיחייב איניש לבסומי בפוריא...” היא לחיוב גמור, וכן פסקו להלכה המחבר והרמ"א. כף החיים פסק על פי שיטת הראב"ה שהשכרות היא מצוה אך אינה חובה, ובבן איש חי לא הוזכר עניין השכרות בפורים.

48. הלכות חנוכה ופורים, אות ח'.

49. שו"ת חתם סופר, חלק א' (או"ח), סימן קפ"ה, ד"ה “הר"ן פ"ק”.

50. שנה ראשונה, פרשת תצוה, הלכות פורים, סעיף י"ט.

- ב. גדר השכרות בה חייבים בפורים נתון במחלוקת הראשונים. הלכה למעשה נחלקו בו הפוסקים: לנוהגים על פי פסיקת המחבר נראה ששיעור השכרות צריך להיות גבוה יחסית עד שלא יבדיל בין "ארור המן" ו"ברוך ומרדכי" ובין "ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים", כפירוש התוספות המובא בבית יוסף. לעומת זאת, לנוהגים על פי פסיקת הרמ"א שיעור השתיה הוא מעט יותר מהרגלו ואחר השתיה יישן. בדעה זאת מצדדים גם המשנה ברורה וערוך השלחן.
- ג. יש להדגיש, שרבים מהפוסקים הזהירו שאין להגיע מצב של אי קיום מצוות או קלות ראש בגלל השכרות.
- ד. אמנם יש לזכור, שביחס לשאלה האם חובה לקיים משתה ושמחה גם ב"פורים קטן", דהיינו בי"ד באדר הראשון שבשנה מעוברת, הכריע הרמ"א⁵¹ וכתב "וטוב לב משתה תמיד".

---

51. אורח חיים, תרצ"ה א'.

שער
הכשרות

